

CANTATE BWV 138: WARUM BETRÜBST DU DICH, MEIN HERZ?

Gecomponeerd te Leipzig in 1723. Bach was dan toen 39 jaar oud.

Eerste uitvoering: 5/9/1723 – Leipzig, Thomaskirche.

Liturgische bestemming: 15de zondag nach Trinitas (Drievuldigheid).

De cantate komt uit 'De eerste cantatejaargang', Leipzig, 1723-1724.

De tekst is van een onbekend dichter. Het lied dat Bach aanwendt in deel één, twee en drie komt uit een 14-strofig lied (*Nürnberg*, 1561) waarvan Bach alleen de eerste drie strofen gebruikt.

Bezetting:

solozangers: sopraan, alt, tenor, bas.

koor: 4-stemmig gemengd)

instrumenten: oboe d'amore 1 + 2, viool 1 + 2, altviool, basso continuo.

Duur: ca. 20 minuten.

1. Interessant openingskoor

Zeer ongewoon omdat Bach een soort sinfonia herhaaldelijk onderbreekt met koor, solo's en recitatieven.

Inzet van de cantate door alle instrumenten met een eigen thema. Plots klinkt het liedthema (einde vierde maat) in de hobo d'amore, na twee maten onderbroken door de tenor-solo, op het instrumentaal thema van het begin: *Warum betrübst du dich, mein Herz*, (Waarom zijt ge bedroefd, mijn hart?).

Het koor valt met dezelfde tekst in op het thema van het lied. Na twee maten nemen opnieuw de instrumenten over op het thema van het begin. Na vier maten opnieuw tenor-solo: *bekümmerst dich und trägest Schmerz* (voelt gij kommer en draagt gij smart); opnieuw koor met dezelfde tekst. Dan vier maten instrumenten met het beginthema (maar wel in een andere toonaard). Tenor-solo: *nur um das zeitliche Gut?* (alleen om het aardse goed?) Koor met dezelfde tekst.

Aansluitend, maar uiterst ongewoon volgt een recitatief voor alt, begeleid door de instrumenten (recitativo accompagnato).

Ach! Ich bin arm, mich drücken schwere Sorgen.

Ach, ik ben arm, ik ga gebukt onder zware zorgen.

Von Abend bis zum Morgen währt meine liebe Noth.

Van avond tot morgen wijlt mijn diepe nood.

Daß Gott erbarm'!

Dat God zich ontferme!

Wer wird mich noch erlösen

Wie zal mij nog verlossen

Vom Leibe dieser bösen und argen Welt?

Uit het lijf van deze boze en slechte wereld

Wie elend ist's um mich bestellt!

Hoe ellendig is het met mij gesteld!

Ach wär ich doch nur todt!

Ach, was ik toch maar dood!

Na de 'lamentatie'-achtige loopjes van de twee hobo's d'amore valt het koor, zonder onderbreking opnieuw in, nu akkoordisch in de drie bovenstemmen met een meer beweeglijke bas (twee noten per tijd) die niet 'als een lamentatie' hoeven te worden gezongen omdat de tekst dit niet toelaat: Het is immers een ode aan God die alles geschapen heeft.

Vertrau' du deinem Herren Gott,

Vertrouw u toe aan

God uw Heer,

Der alle Ding' erschaffen hat.

Die alles heeft

geschapen.

Even wordt het turbulente deel 1 onderbroken.

2. Recitativo (secco) – bas

Zoals steeds speelt er zich in een recitatief veel interessants af in de relatie tekst-muziek.

Een analyse hiervan wordt onmiddellijk nogal technisch en deze bespiegeling richt zich dan tot de muzikaal-technisch onderlegde luisteraar. Maar geen nood - elke aandachtige luisteraar zal genieten van dit merkwaardige recitativo. De tekst is uiteraard in elk recitativo van het grootste belang.

Ich bin veracht't,

Ik wordt geminacht!

Der Herr hat mich zum Leiden am Tage des Zorns gemacht,

Op de dag van toorn heeft de heer mij gemaakt om te lijden,

Der Vorrath, Haus zu halten, ist ziemlich klein:

De voorraad om mijn huis te voeren is eerder klein:

Man schenkt mir für den Wein der Freuden den bitteren Kelch der Thränen ein.

Geen wijn van vrienden schenkt men mij, maar de bittere kelk der tranen.

Wie kann ich nun mein Amt mit Ruh' verwalten?

Hoe kan ik nu mijn taak in rust en vree vervullen?

Wenn Seufzer meine Speise und Thränen das Getränke sein?

Als zuchten mijn spijzen en tranen mijn drank zijn?

3. Koraal & Recitativo

Vreemde combinatie van Bach: Meestal is het ofwel het ene ofwel het andere.

Het koor (met instrumenten) zet in met een vierstemmige koraal op het thema van het lied.

Er kann und will dich lassen nicht,

Hij kan en wil u niet laten,

Er weiß gar wohl, was dir gebracht.

Hij kent zo goed uw noden,

Himmel und Erd ist sein!

Van hem zijn hemel en aarde!

Ononderbroken overgang naar het recitativo van de sopraan:

Ach! Wie?

Ach! Hoe?

Gott sorget freilich für das Vieh,

God zorgt we voor het vee,

Er giebt den Vögeln seine Speise,

Zijn spijzen geeft hij aan de vogels,

Er sättiget die jungen Raben,

Hij stilt de honger van de jonge raven,

Nur ich, ich weiß nicht auf was Weise,

Slechts ik, ik weet niet waar en hoe,

Ich armes Kind, mein bischen Brot soll haben,

Ik, arm kind, mijn beetje brood kan krijgen,

Wo ist Jemand, der sich zur meiner Rettung find't?

Is er dan niemand die mij te hulp snelt?

Organisch neemt het koor over met een thematische inzet van het liedthema: bas, tenor, sopraan & alt, met begeleiding van de instrumenten:

Dein Vater und dein Herre Gott,

Uw Vader en God

uw Heer,

Der dir beisteht in aller Noth.

Die u soelaas biedt

in al uw nood.

Dezelfde werkwijze als in deel 1: zonder onderbreking een recitativo voor alt. (De beginzin is chromatisch):

Ich bin verlassen,

Ik ben verlaten,

Es scheint, als wollte auch Gott bei meiner Armuth hassen,

Alsof ook God mij in mijn armoe haten wil,

Da er 's doch immer gut mit mir gemeint.

En toch had hij met mij slechts goede dingen voor.

Ach Sorgen, Sorgen, ach!

Ach, zorgen, zorgen, ach!

Werdet ihr denn alle Morgen und alle Tage wieder neu?

Steekt gij dan elke ochtend en alle dagen weer de kop op?

So klag' ich immerfort.

Zo klaag ik steeds maar door.

Ach, Armuth! hartes Wort,

Ach, armoe, bitter woord,

Wer steht mir denn in meinem Kummer bei?

Wie verleent mij dan bijstand in mijn kommer?

Het koor neemt opnieuw organisch over zoals de vorige keer. Daarmee sluit het derde deel af.

Dein Vater und dein Herre Gott,

Uw Vader en God

uw Heer,

Der steht dir bei in aller Noth.

Die biedt u soelaas

in al uw nood.

Opmerking: In feite vormen de delen 1, 2 & 3 een eenheid. Merkwaardig dat de componist er drie zelfstandige delen van maakt, daar waar ze esthetisch-muzikaal-structureel een eenheid vormen. Misschien was Bach moe en dan wijselijk maar gaan slapen. Toen hij de cantate opnieuw ter hand nam, is hij met een nieuw deel begonnen. Dergelijke veronderstellingen klinken alledaags maar de cantateproductie was voor Bach ongetwijfeld een zware

dobber. Immers, er werd voortdurend tegen de klok gewerkt, nog gezwegen van de repetities achteraf en de uitvoeringen ...

Alleen heeft de compositorische kwaliteit er nooit onder geleden en dat is voor gewone mensen haast niet te begrijpen. Het blijft een mysterie.

4. Recitativo - tenor

Ach süßer Trost!

Ach, zoete troost

Wenn Gott mich nicht verlassen und nicht versäumen will

Als God mij niet verlaten en niet missen wil,

So kann ich in der Still' und in Geduld mich fassen.

Dan kan ik in stilte en met geduld mezelf weer vinden.

Die Welt mag immerhin mich hassen,

De wereld mag mij dan wel haten,

So werf' ich meine Sorgen mit Freuden auf den Herrn,

Met vreugde werp ik mijn zorgen op de Heer,

Und hilft er heute nicht, so hilft er mir doch morgen.

En helpt hij niet vandaag, zo helpt hij mij toch morgen.

Nun leg' ich herzlich gern die Sorgen unter's Kissen,

Nu leg ik maar al te graag de zorgen onder 't kussen,

Und mag nichts mehr als dies zu meinem Troste wissen:

En uit dit alleen wil ik mijn troost nog putten:

5. Da Capo-Aria - bas

Deel 4 en 5 gaan zonder onderbreking in elkaar over.

Een prachtige, virtuoze bas-aria met een liedachtig, dansend karakter, begeleid door de strijkinstrumenten. Een mooi contrast met het ingewikkelde en eerder gespannen deel 1, 2 & 3.

Zoals meestal wordt de aria ingeleid door een instrumentaal voorspel. Veel vlugge loopjes en specifieke ritmische figuren onderstrepen het opgewekte karakter van het ganze stuk.

De zanger heeft het niet onder de markt. Vocaal is het echt moeilijk. De violino 1 gaat al spoedig een dialoog met de zanger aan. Het lijkt wel een wedstrijdstuk!

Merk op hoe vlot Bach met de tekst omgaat. Veel herhalingen van zinnen en/of woorden, steeds in andere muzikale wendingen, met als doel de volle betekenis van de tekst te onderstrepen en muzikale rijkdom tentoon te spreiden.

Auf Gott steht meine Zuversicht,

Mein Glaube läßt ihn walten.

Nun kann mich keine Sorge nagen,

Nun kann mich auch kein' Armuth plagen.

Auch mitten in dem größten Leide

Bleibt er mein Vater, meine Freude,

Er will mich wunderbarlich erhalten.

Op God stel ik mijn vertrouwen,

Mijn geloof laat hem heersen.

Nu kan geen enkele zorg aan mij nog knagen,

Nu kan geen armoe mij meer plagen,

Ook midden in het grootste leed

Blijft hij mijn vader, mijn vreugde,

Hij wil mij wonderlijk behoeden.

6. Recitativo - alt

Even een korte bezinning vóór het muzikale geweld opnieuw losbarst in het slotdeel van de cantate.

Ei nun!

Welaan!

So will ich auch recht sanfte ruh'n.

Euch, Sorgen, sei der Scheidebrief gegeben,

Nun kann ich wie in Himmel leben.

Zo wil ik ook echt zacht rusten.

U, zorgen, zij de afscheidsbrief gegeven.

Nu kan ik als in de hemel leven.

7. Koraal - allen

Een ongewone 4-stemmige koraal voor koor omdat het orkest a.h.w. een sinfonia speelt - of is het een vioolconcerto? - waartussen het koor in kleine zinsdelen zijn koraal afwerkt op het liedthema van deel 1 & 3).
Briljant slot.

Weil du mein Gott und Vater bist,

Dein Kind wirst du verlassen nicht,

Du väterliches Herz!

Ich bin ein armer Erdenkloß,

Auf Erden weiß ich keinen Trost.

Omdat gij mijn God en Vader zijt,

Zult gij mij niet verlaten,

Uw hart is vaderlijk!

Ik ben een nietig schepsel,

Op aarde ken ik geen troost.

CANTATE BWV 131: AUS DER TIEFE RUF E ICH, HERR, ZU DIR

Gecomponeerd te Muhlhausen in 1708, waarschijnlijk aldaar uitgevoerd.

Bach was toen 23 jaar oud.

De liturgische bestemming van de ongedateerde cantate blijft onduidelijk.

Men noemt de bestemming van sommige cantates 'in ogni tempo' (voor elk moment van het kerkelijk jaar). De tekst bestaat uit bijbelteksten en koraalteksten. In deze (vroeg) cantate komt geen recitatief voor, wat gebruikelijk was.

Bezetting:

- solozangers: sopraan, alt, tenor, bas.
- koor: (4-stemmig gemengd)
- instrumenten: hobo, viool 1, altviool 1 & 2, cello, basso continuo (orgel & cello)

Duur: ca. 25 minuten.

Het koor heeft een groot aandeel in deze cantate.

Over deze cantate schrijft Maarten 't Hart in zijn boek: Johann Sebastian Bach: "Een van de vroegste cantates. De jeugdige Bach, ach, als daar toch meer van bewaard was gebleven!"

1. Prachtig openingskoor!

Adagio. 24 maten sinfonia, met viool en hobo in dialoog.

Aus der Tiefe, rufe ich, Herr, zu dir.

Uit de diepte roep ik, Heer, tot u.

Lage tonen in de stemmen... Vrouwenstemmen beginnen.

Herr, Herr, höre meine Stimme,

Heer, luister naar mijn stem,

Modulatie van g kl.t. naar Bes gr.t. en van adagio naar vivace,

Onmiddellijk gevolgd door een fugatisch thema:

Laß deine Ohren merken auf die Stimmen meines Flehens!

Leg uw oor te luisteren naar het smeken van mijn stem!

beginnend in de alten, daarna sopranen, dan tenoren en bassen. Op het woord *Flehens* (smeken) veel halvetoonswendingen om het smeken te illustreren. Drie maten naspel leiden zonder onderbreking naar:

2. Aria voor bas-solo - koraal in sopraan-solo - en basso-continuo en hobo.

Andante.

Hier krijgen we een compositorisch hoogstandje van de jonge Bach.

Na 6,5 maten van deze prachtige bas-aria horen we plots een langzame koraalmelodie in de solo-sopraan, die heel beschouwend en een beetje hemels klinkt boven de melodisch bewegende lijn van de bas-solo. De tekst van de aria is een nieuw geschreven tekst. De tekst van de koraal is een bestaande tekst. Ik denk dat theologen een kluit hebben aan de tekstanalyse van beide melodieën.

Dit gaat het ganse tweede deel zo door. De koraalmelodie blijft onverstoort doorgaan (met tussenpauzes) in langzame notenwaarden. De bas-aria ontwikkelt zich naar het einde toe op zeer virtuoze wijze. Deze combinatie van twee solostemmen (aria en koraal) is typisch voor de vroeg Bach-cantates.

Tekst bas-aria:

So du willst, Herr, Sünde zurechnen,

Als gij, Heer, zonden aanreket,

Herr, wer wird bestehen,

Heer, wie houdt er dan

stand,

Denn bei dir ist die Vergebung,

Want bij u is de vergiffenis,

Daß man dich fürchte.

Opdat men u zou vrezen.

Tekst koraal voor sopraan:

Erbarm dich mein in solcher Last,

Wees mij genadig, mijn hart is bezwaard,

Nimm sie aus meinem Herzen,

Verlicht het uit die last,

Dieweil du sie gebüßet hast

Die gij toch hebt uitgeboet

Am Holze mit Todesschmerzen,

In doodsstrijd aan het hout,

Auf daß ich nicht mit großem Weh,

Opdat ik niet in hoogste pijn

In meinen Sünden untergeh,

Tenonderga aan al mijn zonden

Noch ewiglich versage.

Noch eeuwig u afvallig word.

3. Koor met instrumenten (middenkoor)

Inleiding van vijf maten, akkoordisch, vrij impressionant.

Adagio.

Ich harre des Herrn

Ik snak naar de Heer.

Dan tempowisseling. **Largo.**

Een prachtig fuga-thema ingezet door bassen, tenoren, alten en sopranen:

Meine Seele harret

Mijn ziel smacht

omspeeld door een tweede contrasterend thema:

Und ich hoffe auf sein Wort.

En ik richt me op zijn Woord.

De viool en hobo spelen spelen de ganse tijd prachtige tegenmotieven.

Een vrij complex stuk omwille van de contrapuntiek en de instrumentatie. De slotzin, opnieuw **adagio** zoals de inleiding, eindigt met de zin van het tweede thema, nu akkoordisch-plechtig:

Und ich hoffe auf sein Wort.

En ik richt me op zijn Woord.

4. Aria voor tenor-solo - koraal in alt-solo - en basso-continuo met cello-solo

De jonge Bach krijgt er niet genoeg van, en wat zijn we hem daar nu nog dankbaar voor. Hetzelfde procedé als in deel 2 (bas-solo met koraalmelodie in de sopraan-solo) past hij ook hier toe: aria voor tenor-solo - *meine Seele wartet* - in een zeer bewogen 12/8-maat; basso-continuo-begeleiding met echter een ongewoon virtuoze cello-(gamba)partij. Plots verschijnt boven het geweld van de tenor-solo en de octaafsprongen van de cello een langzame koraalmelodie in de alt-solo - *und weil ich denn in meinem Sinn* -. Het contrast van de vocaal ingewikkelde tenor-aria en de rust van de koraalmelodie in de alt-solo is ongemeen boeiend om te beluisteren.

Tekst tenor-aria:

*Meine Seele wartet auf den Herrn,
Von einer Morgenwache bis zu der andern.*

Mijn ziel wacht op de Heer,
Van de ene dageraad tot de andere.

Tekst koraal:

*Und weil ich denn in meinem Sinn,
Wie ich zuvor geklaget,
Und wollte gern im Blute dein,
Von Sünden abgewaschen sein,
Wie David und Manasse.*

En omdat ik dan in mijn gedachten,
Zoals ik voordien kloeg,
En wou zeer graag in 't bloed van u
Gezuiverd van mijn zonden zijn,
Als David en Manasse.

5. Koor

Adagio: Drie maal akkoordische roep op *Israel*.

Un poc' allegro:

Hoffe auf den Herrn,

Stel uw hoop op de Heer,

Akkoordische en vrij polyfone schrijfwijze; tussenspelen met levendige figuren in viool en hobo.

Adagio:

Denn bei dem Herrn ist die Gnade,
met expressieve begeleiding in de hobo.

Want bij de Heer is de genade,

Allegro:

*Und viel Erlösung bei Ihm,
Aus allen seinen Sünden,
Und er wird Israel erlösen*

En veel verlossing bij Hem,
Uit al zijn zonden,
En Hij zal Israel verlossen

Dit is het echte finale-deel waarin het koor polyfoon zingt met veel virtuoze loopjes in alle stemmen, even virtuoos begeleid door het instrumentaal ensemble. Plots valt het geweld stil:

Adagio:

Aus allen seinen Sünden.

Uit al zijn zonden.

Akkoordisch, gedecideerd slot door koor en instrumenten.

Het voortdurend wisselen van tempo geeft aan het verloop van het stuk een grote dynamische kracht en expressiviteit.

Een onstuimige maar toch indrukwekkende cantate van de jonge Bach. We voelen hier reeds de kracht van het genie, vooral in de fugatische delen.